

811.163.41'367.623'37

811.163.41'373.422

<https://doi.org/10.18485/sj.2022.27.1.24>

МИЛЕНА М. ЈАКИЋ ШИМШИЋ*

Институт за српски језик САНУ
Београд

Оригинални научни рад

Примљен: 15.10.2021.

Прихваћен: 22.12.2021.

ТИЈАНА С. ВЕСИЋ ПАВЛОВИЋ

Универзитет у Београду
Машински факултет

СЕМАНТИЧКА ИНТУИЦИЈА ЛЕКСИКОГРАФА И ЈЕЗИЧКИХ ЛАИКА НА ПРИМЕРУ ПРИДЕВСКЕ АНТОНИМИЈЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА У РЕЧЕНИЧНОМ КОНТЕКСТУ**

Циљ рада је да се на примеру антонимије испита да ли се и на који начин интуитивна језичка знања лексикографа разликују од знања изворних говорника, који нису језички стручњаци. Испитаници из два узорка имали су задатак да наведу придев супротног значења у односу на графички истакнут придев у реченици, који је активиран у примарном конкретном, секундарном конкретном и секундарном апстрактном значењу. Резултати показују да се испитаници две групе доследно слажу око тога шта је антоним придева активираног у примарном значењу, док разлике постоје у избору антонима за секундарна значења, при чему адекватнији антоним понекад наводе језички стручњаци, али у неким случајевима и језички лаици. Добијени резултати сугеришу да се при испитивању антонимије истраживачи подједнако могу ослонити на интуизију језичких лаика, као и на интуизију језичких стручњака.

Кључне речи: језичка интуизија, лексикографи, изворни говорници, придевска антонимија, примарно и секундарно значење, конкретно и апстрактно значење, антоними у контексту.

* mmjakic@gmail.com

** Овај рад финансирало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према Уговору бр. 451-03-68/2022-14, који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

1. УВОД

Иако је у промишљању о језичким појавама важно ослањати се на знање језичких стручњака, језик је систем који функционише у говорној заједници, те се као значајна показују и знања изворних говорника који припадају општој популацији, тј. језичких лаика.¹ Ранија истраживања указују на чињеницу да се мали број студија бави поређењем језичке интуиције лингвиста и језичких лаика (Домбровска, 2010). Студије у којима проналазимо овакво поређење углавном су у фокусу имале синтаксичке задатке. Циљ овог истраживања јесте да се на примеру антонимије испита да ли се и на који начин интуитивна језичка знања лексикографа (када се од њих не тражи лингвистичка експертиза) разликују од знања изворних говорника којима језик није струка.

У даљем тексту најпре ћемо размотрити дефиниције појма лингвистичке интуиције понуђене у литератури и раније дискусије о томе да ли су подаци добијени на основу језичке интуиције изворних говорника-лаика једнако „вредни” као и они који се добијају на основу интуиције лингвиста. Након тога осврнућемо се на емпиријска истраживања која се баве поређењем испитаничких узорака лингвиста и изворних говорника-лаика, а затим дати и кратак преглед истраживања о антонимији која су релевантна са становишта овог рада. Потом описујемо коришћену методологију, прецизирамо циљ истраживања, приказујемо резултате анализе и на крају дискутујемо добијене резултате, након чега следе закључна разматрања.

2. ПРЕТХОДНА ТЕОРИЈСКА РАЗМАТРАЊА – ИНТУИЦИЈА ЈЕЗИЧКИХ СТРУЧЊАКА И ЛАИКА

Када је у питању дефинисање лингвистичке интуиције, у најкраћем би се могло рећи да је то „врста става о специфичним лингвистичким, или језичким, елементима или њиховој употреби” (Мејнс/Грос 2013: 715). Нешто ширу дефиницију даје М. Девит, који сматра да се појам лингвистичке интуиције односи на „прилично непосредне, нерелективне судове о синтаксичким и семантичким особинама језичких израза, металингвистичке судове о прихватљивости, граматичности, двозначности, корелацији/везивању и сл.” (Девит 2006: 482). Он лингвисте назива „поузданим индикатором синтаксичке реалности” и залаже се за то да аутори радова треба примарно да се ослањају на интуицију лингвиста, будући да су најстручнији (Девит 2006: 499–500). Такође, он истиче да што је нечије лингвистичко знање веће, тиме ће и опсег поузданих језичких интуиција бити већи (Девит 2010: 861), иако напомиње да то не значи да је интуиција лингвиста поузданија у погледу сваке лингвистичке чињенице (Девит 2010: 860–861). Други аутори не слажу се са стриктном поделом на

језичку интуицију лингвиста и нелингвиста, већ сматрају да је важније да ли испитаници имају минимално довољно знање које се односи на специфичан задатак који им је задат (Кулбертсон/Грос 2009; Грос/Кулбертсон 2011). Према овом гледишту, уколико су испитаници барем минимално изложени задацима одређеног типа, њихово постигнуће је конзистентно, а веће лингвистичко знање нема посебног утицаја у том погледу (Кулбертсон/Грос 2009: 721). Ови аутори даље сматрају да чак и ако претпоставимо да је интуиција појединачних лингвиста можда поузданија од појединачне интуиције лаика, много је боље ослањати се на интуицију великог броја изворних говорника који нису лингвисти него на интуицију само једног лингвисте. Додатно, много је лакше пронаћи и испитати велики број изворних говорника него пронаћи и испитати велики број лингвиста (Кулбертсон/Грос 2009: 721).

Неке од студија експлицитно су поредиле податке добијене на узорцима испитаника језичких стручњака и лаика. Тако, Н. Спенсер (1973) пореди узорак 6 лингвиста и 43 студента психологије у задатку у коме се од испитаника-изворних говорника тражило да одреде граматичку прихватљивост реченица-стимулуса преузетих из радова у којима су их аутори-лингвисти већ оценили као прихватљиве. У око 50% случајева јавиле су се разлике у погледу прихватљивости датих стимулуса између две групе, што ауторку наводи на закључак да „интуицију лингвиста не треба некритички прихватати као сигурну основу за развијање теорија везаних за природни језик говорне заједнице” (Спенсер 1973: 97). С друге стране, Сноу и Мејер (1977) истраживали су прихватљивост реченица у којима је употребљен различит ред речи у реченици на два узорка (25 изворних говорника холандског језика, студената прве и друге године лингвистике (који нису слушали курсеве из области синтаксе) и 8 лингвиста) и њихови резултати показују да постоји висок степен слагања између ова два узорка на датом задатку.

Е. Домбровска (2010) поредила је резултате 40 лингвиста и 38 изворних говорника-лаика. Они су решавали задатак процене прихватљивости понуђених реченица-стимулуса, које су биле примери за прототипична, мање прототипична и непрототипична питања у којима постоје односи зависности високог реда (енг. *questions with long distance dependencies*).² Претпоставка је била да већа изложеност лингвиста неким типовима мање типичних структура може да утиче на то да им оне буду прихватљивије. У истраживању се показало да постоји разлика између лингвиста и изворних говорника-лаика, и то у степену

² Прототипична питања била су формулисана према образцу „*WH do you think*” или „*WH did you say*” са комплементарном клаузом (нпр. *What do you think the witness will say if they don't intervene?*). Мање прототипична питања одступала су од прототипа у једном елементу (нпр. лексички субјекат уместо заменице *you, will* или *would* уместо *do* – нпр. *What does Claire think the witness will say if they don't intervene?*), док су непрототипична питања одступала од прототипа у свим аспектима (нпр. *What would Claire believe that Jo thinks he said at the court hearing?*).

у којем процењују прихватљивост датих реченица-стимулуса. Наиме, код изворних говорника-лаика јасно се уочава ефекат прототипичности стимулуса, док код лингвиста то није случај. Ауторка наводи два могућа разлога за овакав резултат. Прво, што је у складу и са изнесеном претпоставком, сугерише да већа изложеност лингвиста разноврснијим и непрототипичним конструкцијама у литератури може утицати на добијене резултате, јер таква изложеност чини да им оне звуче прихватљивије. Друго, ауторка претпоставља да лингвисти примењују универзална граматичка правила и на мање прототипичне примере.

Маленица и др. (2019) истраживање су спровели на узорку 30 испитаника са формалним образовањем из лингвистике, сачињеном од наставника хрватског језика и доктора наука хрватског језика и узорку 30 изворних говорника без формалног језичког образовања. Они су поредили процене лингвиста и изворних говорника о томе у којој мери реченице које садрже образац слагања са најближим конјунктом добро описују слику приказану у истраживању. Сваком испитанику приказано је укупно 64 стимулуса, 32 реченице које су се разликовале по врсти предиката (колективни или неколективни) и врсти субјекта (конјункт или именичка синтаagma), на пример: *На зиду су се додиривале графике и уља*; *На зиду су се додиривале графике*; *На костим су зашивене руже и пера*; *На костим су зашивене руже*; као и 32 неграматичне реченице које су биле филери. Утврдили су да постоји разлика у степену прихватљивости приказаних реченица код два узорка. Наиме, супротно налазима Домбровске, лингвисти су у свим случајевима давали ниже оцене прихватљивости стимулуса, а аутори овакав налаз објашњавају управо чињеницом да између узорака постоји разлика у нивоу језичког образовања, те да су се лингвисти стриктније придржавали прескриптивних норми које важе за хрватски језик.

Када је у питању језичка интуиција из области семантике, до сада су истраживачи упоређивали одговоре изворних говорника са обрадом појединих лексема у речнику и то у погледу процене броја значења (Лин/Аренс 2005). На тај начин мишљења изворних говорника-лаика и лексикографа поређена су посредно. Колико нам је познато, до сада семантичка интуиција није поређена за језичке стручњаке и језичке лаике на истом задатку.

Имајући у виду приказана истраживања, закључујемо да су аутори поредили интуиције језичких стручњака и лаика пре свега у области синтаксе, а евентуалне разлике сводили претежно на фактор претходног језичког образовања. У овом раду, интересује нас постоје ли разлике у интуицијама две групе испитаника (лексикографа и језичких лаика) у домену семантике. То ћемо испитати помоћу задатка одабира (адекватног) антонима за полисемични придев у реченичном контексту, који активира једно од значења.

3. ПРЕТХОДНА ЕМПИРИЈСКА ИСТРАЖИВАЊА АНТОНИМИЈЕ

У литератури не постоји потпуно слагање о томе које конкретне парове треба сматрати антонимима, а који излазе из тог домена, будући да постоје два приступа. У лексичко-категоричком приступу антоними су ексклузивна група најбољих представника антонимије, док теорија когнитивног прототипа обухвата шири опсег парова, сматрајући да је у питању континуум од бољих до лошијих представника (в. Паради и др. 2009). Имајући у виду да не постоји универзална јасна граница, у овом раду антонимима ћемо називати широки спектар супротности, не водећи рачуна о томе да ли је реч о супротстављању примарних или секундарних значења, као ни да ли је за успостављање односа антонимије потребан контекст или не.

Антонимија је до сада емпиријски најчешће испитивана у ситуацији изолованог приказивања једне речи или антонимског пара, а ређе су студије у којима се испитаницима стимулуси приказују у контексту (нпр. Марфи/Ендрју 1993; Јакић Шимшић/Весић Павловић 2020).

Када је у питању састав узорка испитаника, у емпиријским анализима антонимије коришћени су тестови са језичким лаицима различитих узраста и нивоа образовања, у истраживањима различитог типа. Коришћени задаци су, пре свега, тест контролисаних асоцијација у којем се од испитаника тражи да наведу реч супротног значења за задате стимулусе (нпр. Васић 1976; Марковић 1993; Драгићевић 2007; Паради и др. 2009; Вилнерс/Паради 2010; Јакић 2014; Јакић 2016; Пастена/Ленћи 2016), скала процене, где се од испитаника тражи да задати антонимски пар процене према томе колико је добар представник антонимије (нпр. Паради и др. 2009; Вилнерс/Паради 2010; Јакић/Шева 2013; Јакић 2016), задатак вишеструког избора, где се испитаницима нуди више опција од којих је само једна антоним задатог стимулуса (Видиарсо/Харјанта 2015) или пак одабир слике на којима су представљене особине које су у односу антонимије (исп. задатак у којем се деци приказују три слике: прљаво прасе – чисто прасе – мало прасе, а она од последње две треба да изабере ону која представља антоним у односу на прву, у: Филипс 2013: 32.).

У поменутиим студијама број испитаника варира између 50 и 2.475, у зависности од тога да ли се узорак сматра хомогеним или се стратификује према неким од демографских карактеристика испитаника (нпр. узраст, пол, урбана/рурална средина). Мањи број изворних говорника обично се консултује у појединим студијама где је потребно валидирати податке добијене неком другом методом, као што је на пример аутоматска екстракција парова антонима из корпуса (нпр. Лобанова 2012: 42 консултује 3 изворна говорника у овом типу задатка). Консултовање експерата срећемо у ретким чланцима и број испитаника у таквим истраживањима по правилу је мањи (исп. 3 стручњака у

раду Цастесона и Каца (1991), у којем аутори од лексикографа, лексиколога и наставника језика у основној школи траже да независно један од другог утврде постојање односа антонимије за коришћене стимулусе). Колико је нама познато, до сада није спроведено истраживање на већем броју језичких стручњака, које би било којом од емпиријских метода валидирало или продукovalo однос антонимије, а такође не постоје студије које интуитивна значења језичких лаика валидирају кроз поређење са знањима језичких стручњака у истом задатку.

4. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

У овом раду, усмеравамо се на испитивање антонимије 22 вишезначна³ придева српског језика (*пун – празан, широк – узак, дубок – плитак, чист – прљав, лак – тежак, велики – мали, густ – редак, топао – хладан, висок – низак, кратак – дуг и брз – спор*)⁴, у реченичном контексту који активира једно од њихових значења из три одабране категорије: примарно конкретно, секундарно конкретно и секундарно апстрактно.⁵ Задатак испитаника био је да наведу придев супротног значења у односу на графички истакнут придев у реченици (нпр. Стела је БРЗ коњ.).⁶ Овај задатак дат је испитаницима из два узорка, узорка лексикографа и узорка језичких лаика. Испитаници из оба узорка учествовали су у истраживању у периоду од маја до јуна 2020. године.

Узорак лексикографа сачињавали су сарадници Института за српски језик САНУ у Београду, ангажовани на изради Речника САНУ (N=16). Просечна старост испитаника у овом узорку износи 40,5 година (M=40,5, SD=8,97). Структура узорка према полу била је 75% испитаника женског пола и 25% испитаника мушког пола. У просеку им је било потребно 13,5 минута да ураде задатак.

Узорак изворних говорника сачињавали су студенти прве године психологије Филозофског факултета Универзитета у Београду (N=81). Просечна старост испитаника у овом узорку била је 20 година (M=20,43, SD=4,94). Структура узорка према полу била је 82,7% испитаника женског и 17,3% испитаника мушког пола. Испитаницима из овог узорка у просеку је било потребно 9 минута за израду задатка.

На основу одговора испитаника формиран су асоцијативни антонимски речници за два узорка (језички лаици и лексикографи), који су поређени према

³ Ранија истраживања указују на то колико је важно узети у обзир фактор контекста и вишезначности при разматрању феномена антонимије (нпр. Дејнан 1999; Марфи/Ендру 1993).

⁴ За детаљан опис корака спроведених у истраживању, в. Јакић Шимшић/Весић Павловић, 2020: 59–61.

⁵ Одабир значења извршили смо на основу речничке грађе (PCJ, 2007).

⁶ Списак реченица које су приказане испитаницима и кодови према значењима налазе се у Прилогу.

броју различитих антонима које су испитаници наводили за свако од значења, као и према самим навођеним антонимима за свако од значења и вероватноћом јављања сваког од њих у асоцијативном антонимском пољу. Резултати ових поређења приказани су у одељку 6.

5. ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА

Као што је раније наглашено, циљ овог истраживања јесте да се упореде одговори две групе испитаника – лексикографа и језичких лаика – како бисмо испитали у којој мери се њихове језичке интуиције поклапају, тј. у којој мери се лексиколошка истраживања могу ослонити на језичка знања лаика. Будући да говоримо о језичкој интуицији, а не о експертском знању, важно је рећи да су обе групе добиле исто упутство, тј. да наведу антоним који им први падне на памет. Другим речима, од лексикографа није експлицитно тражено да користе своја стручна знања.

Имајући у виду основни дефинисани циљ истраживања, у раду постављамо следећа истраживачка питања при поређењу језичке интуиције две групе:

- 1) Да ли две групе испитаника наводе исти број различитих антонима за свако од испитиваних значења?
- 2) Да ли две групе испитаника наводе исте доминантне антониме за сваки од испитиваних придева у сваком од њихових значења?
- 3) Да ли је степен слагања испитаника у погледу доминантних антонима подједнак за обе испитиване групе?

6. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

6.1. Број наведених антонима по значењу придева за два узорка испитаника

У Табели 1 приказан је број наведених антонима у два испитивана узорка (језички лаици и лексикографи) за три различита значења придева (примарно, секундарно конкретно и секундарно апстрактно). У узорку језичких лаика просечан број наведених антонима износи 2,5 у реченицама у којима је активирано примарно значење, 4,1 различитих антонима за придеве у секундарном конкретном значењу, док су највећи број различитих антонима (у просеку 9,7) језички лаици наводили за придев активиран у секундарном апстрактном значењу. У узорку лексикографа просечан број датих антонима када се активира примарно значење износи 2,2, за секундарно конкретно просек је 2,6 различитих антонима, а такође и лексикографи највише различитих антонима наводе за придев употребљен у секундарном апстрактном значењу (у просеку 4,6).

Табела 1. Број различитих антонима по придеву у различитим значењима – узорак језичких лаика и узорак лексикографа

Придев	Број разл. антонима: прим. значење		Број разл. антонима: сек. конкр. значење		Број разл. антонима: сек. апс. значење	
	Јез. лаици	Лекси- кографи	Јез. лаици	Лекси- кографи	Јез. лаици	Лекси- кографи
<i>дуг</i>	1	1	1	1	4	3
<i>низак</i>	1	2	2	1	7	2
<i>плитак</i>	1	1	2	1	7	3
<i>пун</i>	1	2	3	2	19	10
<i>празан</i>	1	1	3	3	22	13
<i>дубок</i>	1	1	6	4	8	6
<i>прљав</i>	1	2	/ ⁷	/	9	3
<i>лак</i>	1	1	8	4	10	3
<i>чист</i>	1	3	9	6	12	7
<i>мали</i>	2	4	1	1	6	2
<i>редак</i>	2	2	1	1	11	5
<i>велики</i>	2	4	2	2	9	3
<i>кратак</i>	2	2	4	4	5	4
<i>топао</i>	2	1	12	12	7	2
<i>брз</i>	3	3	2	2	4	1
<i>узак</i>	3	2	/	/	3	1
<i>спор</i>	4	3	1	1	/	/
<i>тежак</i>	4	4	4	4	4	4
<i>широк</i>	4	2	4	4	14	6
<i>висок</i>	4	2	5	5	4	5
<i>хладан</i>	4	1	/	/	17	5
<i>густ</i>	10	5	8	8	22	8

⁷Треба напоменути да за придеве *узак*, *хладан*, *прљав* није било секундарног конкретног, а за *спор* секундарног апстрактног значења, те у тим случајевима нема података, што је означено знаком „/”.

У узорку изворних говорника, статистичка метода анализе варијансе указује нам на то да број наведених антонима статистички значајно варира између три ситуације, $F(1, 20)=69,45$, $p<0,001$, $\eta^2=0,78$, а такође просечан број наведених антонима у првој ситуацији нижи је од просечног броја антонима датих у другој ($p=0,05$) и трећој ситуацији ($p<0,01$), као и у другој, у поређењу са трећом ситуацијом ($p<0,01$).

У узорку лексикографа, просечан број датих антонима такође се значајно разликује у три ситуације, $F(1,17)=94,03$, $p<0,001$, $\eta^2=0,85$. Но, када у овом узорку упоредимо три ситуације (давање антонима када је придев активиран у примарном, секундарном конкретном и секундарном апстрактном значењу), примећујемо да је просечан број антонима наведених за примарно значење нижи од просечног броја антонима навођених за секундарно апстрактно значење ($p=0,05$), али не и од просечног броја антонима за секундарно конкретно значење ($p=0,41$). Просечан број антонима наведених за секундарно конкретно такође је статистички значајно мањи од броја антонима наведених за секундарно апстрактно значење ($p<0,05$).

6.2 Поређење доминантних антонима наведених у различитим значењима придева за два узорка испитаника

У случају активирања придева у примарном значењу, у две групе испитаника примећује се апсолутна подударност у одабиру доминантног антонима (Табела 2).

Табела 2. *Доминантни антоними наведени за придев активиран у примарном значењу (у %) – поређење два узорка*

Придев	Најфреквентнији антоним – јез. лаици	%	Најфреквентнији антоним – лексикографи	%
дубок	<i>плитак</i>	100	<i>плитак</i>	100
дуг	<i>кратак</i>	100	<i>кратак</i>	100
лак	<i>тежак</i>	100	<i>тежак</i>	100
низак	<i>висок</i>	100	<i>висок</i>	93,75
плитак	<i>дубок</i>	100	<i>дубок</i>	100
празан	<i>пун</i>	100	<i>пун</i>	100
пун	<i>празан</i>	100	<i>празан</i>	93,75
чист	<i>прљав</i>	100	<i>прљав</i>	87,5

велики	<i>мали</i>	98,8	<i>мали</i>	81,25
прљав	<i>чист</i>	98,8	<i>чист</i>	93,75
редак	<i>густ</i>	98,8	<i>густ</i>	93,75
топао	<i>хладан</i>	98,8	<i>хладан</i>	100
брз	<i>спор</i>	96,3	<i>спор</i>	87,5
висок	<i>низак</i>	96,3	<i>низак</i>	93,75
узак	<i>широк</i>	96,3	<i>широк</i>	93,75
мали	<i>велики</i>	93,8	<i>велики</i>	81,25
спор	<i>брз</i>	93,8	<i>брз</i>	81,25
широк	<i>узак</i>	93,8	<i>узак</i>	87,5
тежак	<i>лак</i>	91,3	<i>лак</i>	50
хладан	<i>топао</i>	88,9	<i>топао</i>	100
густ	<i>редак</i>	83,9	<i>редак</i>	75
кратак	<i>дугачак</i>	71,6	<i>дугачак</i>	75

Када се придев активира у секундарном конкретном значењу, постоје два случаја у којима се наведени доминантан антоним не подудара у две групе испитаника (Табела 3). Један се односи на специфичан случај придева *дуг* и *дугачак*, које смо третирали као различите антониме, па отуд и разлика, а други на придев *топао* у реченици-стимулусу „Узми ову *топлу хаљину*”, где су изворни говорници као доминантан антоним навели придев *хладан*, а лексикографи придев *лаган*.

Табела 3. Доминантни антоними наведени за придев активиран у секундарном конкретном значењу (у %) – поређење два узорка

Придев	Најфреквентнији антоним – јез. лаици	%	Најфреквентнији антоним – лексикографи	%
дуг	<i>кратак</i>	100	<i>кратак</i>	100
мали	<i>велики</i>	100	<i>велики</i>	100
редак	<i>густ</i>	100	<i>густ</i>	100
спор	<i>брз</i>	100	<i>брз</i>	93,75
брз	<i>спор</i>	98,8	<i>спор</i>	100

низак	<i>висок</i>	98,8	<i>висок</i>	100
плитак	<i>дубок</i>	98,8	<i>дубок</i>	100
празан	<i>пун</i>	97,5	<i>пун</i>	87,5
велики	<i>мали</i>	96,3	<i>мали</i>	93,75
пун	<i>празан</i>	95	<i>празан</i>	93,75
висок	<i>низак</i>	91,3	<i>низак</i>	87,5
густ	<i>редак</i>	83,9	<i>редак</i>	56,25
дубок	<i>плитак</i>	82,7	<i>плитак</i>	68,75
лак	<i>тежак</i>	81,5	<i>тежак</i>	75
широк	<i>узак</i>	81,5	<i>узак</i>	68,75
тежак	<i>лак</i>	79	<i>лак</i>	62,5
кратак	<i>дуг</i>	55,5	<i>дугачак</i>	75
топао	<i>хладан</i>	50,6	<i>лаган</i>	37,5
чист	<i>облачан</i>	48,1	<i>облачан</i>	43,75

Највеће разлике у навођеним доминантним антонимима између два узорка појавиле су се у случају када је придев у реченици употребљен у секундарном апстрактном значењу (Табела 4). Разлика постоји код придева *узак*, *плитак*, *празан*, *густ* и *пун*, док је код придева *прљав* у узорку лексикографа поред најчешће наведеног антонима *чист* у узорку изворних говорника, у истом проценту наведен још један антоним – *поштен*.

Табела 4. Доминантни антоними наведени за придев активирани у секундарном апстрактном значењу (у %) – поређење два узорка

Придев	Најфреквентнији антоним – јез. лаици	%	Најфреквентнији антоним – лексикографи	%
брз	<i>спор</i>	95	<i>спор</i>	100
дуг	<i>кратак</i>	91,3	<i>кратак</i>	81,25
мали	<i>велики</i>	90,1	<i>велики</i>	93,75
тежак	<i>лак</i>	88,9	<i>лак</i>	81,25
топао	<i>хладан</i>	88,9	<i>хладан</i>	93,75

низак	<i>висок</i>	87,6	<i>висок</i>	81,25
велики	<i>мали</i>	82,7	<i>мали</i>	75
кратак	<i>дуг</i>	77,8	<i>дуг</i>	68,75
лак	<i>тежак</i>	76,5	<i>тежак</i>	81,25
редак	<i>чест</i>	70,4	<i>чест</i>	68,75
чист	<i>прљав</i>	64,2	<i>укаљан</i>	37,5
висок	<i>дубок</i>	59,2	<i>дубок</i>	43,75
прљав	<i>чист</i>	53	<i>чист</i>	37,5
			<i>поштен</i>	37,5
узак	<i>широк</i>	95	<i>велики</i>	25
плитак	<i>дубок</i>	49,4	<i>велики</i>	50
широк	<i>кратак</i>	43,2	<i>кратак</i>	68,75
дубок	<i>близак</i>	38,3	<i>близак</i>	50
празан	<i>значајан</i>	33,3	<i>тежак</i>	12,5
			<i>смислен</i>	12,5
			<i>пун</i>	12,5
хладан	<i>топао</i>	46,9	<i>топао</i>	56,25
густ	<i>опуштен</i>	21	<i>лак</i>	37,5
пун	<i>тих</i>	18,5	<i>танак</i>	18,75
			<i>празан</i>	18,75

6.3. Степен слагања испитаничке групе у погледу доминантних антонима у два узорка испитаника

Када говоримо о степену слагања између две групе испитаника у погледу одабира доминантног антонима, треба имати у виду две ствари. Најпре, по ређење међу групама се може вршити једино за она значења придева у којима су обе групе навеле исти доминантни антоним. Тако су нпр. за придев *топао* у секундарном конкретном значењу (пр. *Узми ову топлу хаљину.*) језички лаици навели антоним *хладан* док су лексикографи навели антоним *лаган*, те се ова ситуација не може поредити, већ смо је искључили из анализе. Такође, битно

је напоменути да смо у виду имали чињеницу да у популацији говорника по природи ствари постоји несразмерно већи број језичких лаика него језичких стручњака, као и то да се такав однос огледа и у подацима коришћеним у истраживању (максимална асоцијативна фреквенција у групи језичких лаика износи 81, а у групи лексикографа 16). Стога смо податке о асоцијативним фреквенцијама доминантних антонима изразили у процентима (в. Табелу 4).

Статистичка анализа је показала да је степен слагања испитаника унутар групе језичких лаика нешто већи (у односу на степен слагања лексикографа) када су наводили антоним за примарно значење придева (95,5% наспрам 89,5% код лексикографа). Ова разлика је статистички значајна ($t(33,17)=2,03$, $p<0,05$). Са друге стране пак слагање испитаника када су у питању преостала два значења статистички је потпуно једнако и код језичких лаика и код лексикографа (када су наводили антониме за секундарно конкретно значење вредности су биле: $t(32)=1,09$, $p=0,28$, а за ситуацију секундарног апстрактног значења: $t(26)=-0,07$, $p<0,94$).

Као додатни степен опреза због неједнаког броја испитаника у две групе, податке смо трансформисали и на други начин, помоћу мере под називом Шенонова еквитабилност.⁸ Ова мера узима у обзир читаво асоцијативно антонимско поље, број чланова поља, као и вероватноћу појављивања сваког од њих, тј. говори нам колика је уређеност једног асоцијативног антонимског поља, при чему је ситуација када сви испитаници наведу исти антоним најуређенија, а ситуација када сваки испитаник наведе различит антоним теоријски најнеуређенија (али се није показала ни у једном од поља у овом истраживању). Према анализи на подацима трансформисаним на овај начин језички лаици се нешто више међусобно слажу око тога шта је антоним датог придева у сва три значења (када је у питању примарно значење вредности су: $F(1,51)=18,43$, $p<0,001$, за секундарно конкретно значење вредности су: $F(1,51)=10,6$, $p<0,01$, а за секундарно апстрактно значење: $F(1,51)=5,24$, $p<0,05$). У даљем тексту прокоментаришаћемо добијене резултате.

7. ДИСКУСИЈА И ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

У овом раду бавили смо се сличностима и разликама у одговорима две групе испитаника – лексикографа и изворних говорника српског језика који нису језички стручњаци (језичких лаика) – у задатку у којем је требало да наведу придев супротног значења у односу на графички истакнут придев у реченици, активиран у примарном, секундарном конкретном и секундарном апстрактном значењу. Гледајући сваку од група засебно, показало се да испитаници наводе

⁸ Формула за израчунавање ове мере гласи: $E_{ii} = H/H_{max} = -\sum p_i \log_2 p_i / \log_2 \sum N$.

статистички значајно различит број антонима по значењима, са тенденцијом да се број различитих навођених антонима повећава од примарног, преко секундарног конкретног, до секундарног апстрактног значења. Другим речима, ниједна од група нема већих дилема шта је антоним придева у примарном значењу, док је избор антонима за секундарно апстрактно значење већи проблем. Други, веома важан налаз јесте да се лексикографи доследно слажу са општом популацијом у погледу одабира антонима придева у примарном, као и (са веома малим изузетцима) у секундарном конкретног значењу. Ипак, јављају се разлике између два узорка у погледу најчешће навођеног антонима за придев у секундарном апстрактном значењу, за које је, као што смо већ утврдили, и унутаргрупно слагање око антонима најмање. Како бисмо лакше уочили разлике које постоје између две групе, у Табели 5 издвојили смо случајеве када између две групе испитаника не постоји слагање у погледу доминантног антонима.

Табела 5. Преглед ситуација у којима постоји неслагање две групе испитаника око тога шта је доминантни антоним

Стимулус	Антоним – језички лаици	%	Антоним – лексикографи	%
7.2. Ови рукави су ми <i>кратки</i> .	<i>дуг</i>	55,5	<i>дугачак</i>	75
18.2. Узми ову <i>топлу</i> хаљину.	<i>хладан</i>	50,6	<i>лаган</i>	37,5
4.3. Ситуација је била прилично <i>густа</i> .	<i>опуштен</i>	21	<i>лак</i>	37,5
11.3. То је због његове <i>плитке</i> памети.	<i>дубок</i>	49,4	<i>велики</i>	50
12.3. То су <i>празне</i> речи.	<i>значајан</i>	33,3	<i>тежак</i>	12,5
			<i>смислен</i>	12,5
			<i>пун</i>	12,5
13.3. Бавио се само <i>прљавим</i> пословима.	<i>чист</i>	53	<i>чист</i>	37,5
			<i>поштен</i>	37,5
14.3. Отпевала је то <i>пуним</i> гласом.	<i>тих</i>	18,5	<i>танак</i>	18,75
			<i>празан</i>	18,75
19.3. Велика књижевност није за <i>узак</i> круг читалаца	<i>широк</i>	95	<i>велики</i>	25
21.3. Имали су <i>чист</i> образ.	<i>прљав</i>	64,2	<i>укаљан</i>	37,5

Примећујемо да је неслагање у неким случајевима формалне природе, јер постоје лексичке варијанте (*дуг – дугачак*) или синонимни придеви (*прљав – укаљан, чист – поштен* (посао)), те су оба избора добра. Са друге стране, постоје избори за које се не може рећи да су адекватни,⁹ било да су наведени од стране језичких лаика (**хладна хаљина* у значењу: који недовољно штити од хладноће) или од стране језичких стручњака (**тешке речи* у значењу: који носи право значење, који је важан или **пуне речи* у истом том значењу; **танак глас* или **празан глас* у значењу: који није у својој природној јачини, боји). Будући да су ови одговори неочекивани, претпостављамо да испитаници у случајевима када не могу да се сете антонима за значење које је ретко или им није сасвим познато, прибегавају навођењу лексичког антонима, чак и када то није адекватно.

Најзад, постоје ситуације у којима избор антонима није погрешан, али се може рећи да је један од избора прецизнији, па стога донекле и бољи (нпр. *широк* наспрам *велики* (круг читалаца)). Из реченог следи да се разлике, које међу овим групама постоје, тичу управо оних ситуација које су и иначе мање јасне у језику, с тим што не можемо уочити правилност да је једна од група увек погрешила, а друга увек дала адекватнији одговор.

Када се пак погледа степен слагања групе у погледу одабира антонима, видимо да се језички лаици у већој мери слажу у погледу антонима придева приказаног у примарном значењу. Посматрано у апсолутним бројевима, тенденција већег слагања језичких лаика постоји и за друге две ситуације (придев приказан у секундарном конкретном и секундарном апстрактном значењу), али у овом истраживању не достиже статистичку значајност.

Имајући у виду добијене резултате, можемо закључити да се при испитивању антонимије у великој мери можемо ослонити на интуицију језичких лаика, подједнако као и на интуицију језичких стручњака који се баве значењем (у овом истраживању, на интуицију лексикографа), тј. узорак испитаника се може сматрати хомогеним, без обзира на струку којом се испитаници баве. Ово се може објаснити и ранијим истраживањима која су показала да дете већ од пете године живота (у неким случајевима и раније) у овом типу задатка наводи адекватне антониме за речи које су му познате (Круз 1986: 197; Филипс 2013: ii–iii), а такође је у складу са тврдњом Кулбертсонове и Гроса да је најважније да ли испитаници имају минимално довољно знање које се односи на конкретан задатак (2009; 2011).

⁹ Адекватност смо проверили не само сопственим језичким осећајем, већ и прегледом значења придева у РСЈ, тј. у речнику српског језика у којем су забележена значења која се користе у савременом језику, те би требало да буду позната изворним говорницима. У РСЈ постоје забележена нека од ових за разлику од РМС и РСАНУ, који бележе већи број значења, од којих нека не припадају савременом језику.

Допринос овог истраживања видимо у томе што се, иако се и у ранијим емпиријским истраживања антонимије користе подаци добијени на узорцима језичких лаика, по први пут пореде налази добијени у две групе испитаника, лаика и језичких стручњака, на истом задатку у коме се испитује антонимија у специфичном контексту. Имајући у виду да савремена истраживања све више користе технике краудсорсинга, тј. прикупљања великог броја података од изворних говорника који најчешће нису језички стручњаци, овај налаз валидира податке добијене на тај начин.

Будућа истраживања могла би се усмерити на укључивање већег броја испитаника, различитих образовних профила у обе испитиване групе (не само студенти психологије међу језичким лаицима и не само лексикографи међу језичким стручњацима), већег броја испитиваних придева и осталих врста речи, уз укључивање већег броја значења, али и на варирање ширине контекста у којем се придеви приказују (нпр. синтагма уместо реченице). Такође, вредно би било испитати да ли би се добијене разлике могле приписати учесталости појављивања појединих значења у језику.

ЛИТЕРАТУРА

- Васић 1976:** S. Vasić, *Razvojne govorne norme u naše dece*, Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Виднарсо/Харјанта 2015:** W. Widhiarso, Haryanta, Examining Method Effect of Synonym and Antonym Test in Verbal Abilities Measure, *Europe's journal of psychology*, 11/3, 419–431.
- Вилнерс/Паради 2010:** C. Willners, C., Swedish Opposites: a Multi-method Approach to Antonym Canonicity, in: P. Storjohann (ed.), *Lexical-semantic relations: Theoretical and practical perspectives*, Amsterdam: Benjamins, 15–47.
- Грос/Кулбертсон 2011:** S. Gross, J. Culbertson, Revisited linguistic intuitions, *The British Journal for the Philosophy of Science*, 62/3, 639–656.
- Девит 2006:** M. Devitt, Intuitions in linguistics, *The British Journal for the Philosophy of Science*, 57/3, 481–513.
- Девит 2010:** M. Devitt, Linguistic intuitions revisited, *The British Journal for the Philosophy of Science*, 61/4, 833–865.
- Дејнан 1999:** A. Deignan, Metaphorical polysemy and paradigmatic relations: A corpus study, *Word*, 50/3, 319–338.
- Домбровска 2010:** E. Dąbrowska, Naive v. expert intuitions: An empirical study of acceptability judgments, *The Linguistic Review*, 27/1, 1–23.

- Драгићевић 2007:** Р. Драгићевић, *Лексикологија српског језика*, Београд: Завод за уџбенике.
- Јакић 2014:** М. Јакић, Парадигматски лексички односи у српским описним речницима, у: Р. Драгићевић (ур.), *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси* (колективна монографија), Београд: Филолошки факултет, 167–193.
- Јакић 2016:** М. Јакић, *Придевска антонимија у речнику, контексту и когнитивном систему* (Необјављена докторска дисертација), Београд: Универзитет у Београду, Филолошки факултет.
- Јакић Шимшић/Весић Павловић 2020:** М. Јакић Шимшић, Т. Весић Павловић, Значењска супротност придева српског језика у реченичном контексту, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, LXIII/2, 55–74.
- Јакић/Шева 2013:** М. Jakić, N. Ševa. Antonymy as a continuum: Can the judgment task predict the "goodness of opposability"?, Paper presented at the 6th conference *Syntax, Phonology and Language Analysis (SinFonJA 6)*, Faculty of Philosophy, University in Niš, September 26–28, 2013.
- Круз 1986:** D. Alan Cruse, *Lexical Semantics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Кулбертсон/Грос 2009:** J. Culbertson, S. Gross, Are Linguists Better Subjects?, *British Journal for the Philosophy of Science*, 60/4, 721–736.
- Лин/Аренс 2005:** C. Lin, K. Ahrens, How many meanings does a word have? Meaning estimation in Chinese and English, in: J. W. Minett et al. (eds.), *Language acquisition, change and emergence – Essays in evolutionary linguistics*, Hong Kong: City University of Hong Kong Press, 437–464.
- Лобанова 2012:** A. Lobanova, *The anatomy of antonymy: A corpus-driven approach* (PhD thesis), Groningen: University of Groningen.
- Маленица и др. 2019:** F. Malenica, M. Kresić Vukosav, D. Lečić, Disagreements over agreement – a comparison of naïve and expert intuitions, *Suvremena lingvistika*, 45/87, 59–81.
- Марковић 1993:** Р. Марковић, *Лексичка антонимија у „Српским народним пословицама” Вука Стефановића Караџића* (Необјављени магистарски рад), Београд: Универзитет у Београду, Филолошки факултет.
- Марфи/Ендрју 1993:** G. Murphy, J. Andrew, The conceptual basis of antonymy and synonymy in adjectives, *Journal of Memory and Language*, 32/3, 301–319.

- Мејнс/Грос 2013:** J. Maynes, S. Gross, Linguistic intuitions, *Philosophy Compass*, 8/8, 714–730.
- Паради и др. 2009:** C. Paradis, C. Willners, S. Jones, Good and bad opposites. Using textual and experimental techniques to measure antonym canonicity, *The Mental Lexicon*, 4/3, 380–429.
- Пастена/Ленћи 2016:** A Pastena, A. Lenci, Antonymy and Canonicity: Experimental and Distributional Evidence, in: M. Zock et al. (eds.), *Proceedings of the 5th Workshop on Cognitive Aspects of the Lexicon*, Osaka: Japan, 166–175.
- РСЈ 2007:** Речник српскога језика. Нови Сад: Матица српска.
- Сноу/Мејер 1977:** C. Snow, G. Meijer, On the secondary nature of syntactic intuitions, in: S. Greenbaum (ed.), *Acceptability in language*, The Hague: Mouton, 163–177.
- Спенсер 1973:** N. Spencer, Differences between linguists and nonlinguists in intuitions of grammaticality-acceptability, *Journal of Psycholinguistic Research*, 2/2, 83–98.
- Филипс 2013:** C. Phillips, *Children's Understanding of Antonymy* (Unpublished PhD Thesis), Calgary: University of Calgary.
- Цастесон/Кац 1991:** J. Justeson, S. Katz. Co-occurrences of Antonymous Adjectives and Their Contexts, *Computational Linguistics*, 17/1, 1–19.

SEMANTIC INTUITIONS OF LEXICOGRAPHERS AND
LINGUISTICALLY NAÏVE SPEAKERS IN AN ANTONYMY
TASK WITH SERBIAN ADJECTIVES IN SENTENCE CONTEXT

Summary

The paper explores whether and in what way the intuitions of linguists differ from the intuitions of non-linguist native speakers on the example of antonymy. Reliance on speakers' intuitions in linguistic research is neither new nor uncommon. However, the question of whether the intuitions of non-linguist native speakers should be treated the same as the intuitions of those with formal linguistic education is still open. Previous studies dealing with this topic compared linguist and non-linguist intuitions mainly based on their responses in various syntax tasks, yielding different results in terms of reliability of non-linguist vs. linguist intuitions.

In this study, respondents from two samples (16 lexicographers and 81 non-linguist native speakers of Serbian) had the task to replace the underlined adjective in a sentence with its antonym. Twenty-two Serbian adjectives were used in different contexts in stimu-

lus-sentences activating their primary, secondary concrete, and secondary abstract meaning. When the results from two samples are compared, it is observed that, in both samples, the number of stated antonyms tends to increase from the primary, through the secondary concrete, to the secondary abstract meaning. Two groups of respondents provided the same dominant antonyms when the adjectives were activated in their primary meaning, and only one different antonym when the adjective was used in secondary concrete meaning. The biggest difference between the samples was found in antonyms given by respondents when the adjective was used in its secondary abstract meaning. The results indicate that, compared to linguists, there is higher agreement in the sample of native speakers on the dominant antonym when the adjective is activated in primary meaning. There is also a tendency of higher agreement on the antonym in the group of native speakers when the adjective is used in secondary abstract and concrete meanings as well, but the difference is not statistically significant.

Bearing in mind the obtained results, it can be concluded that, in the field of antonymy, researchers can equally rely both on the intuition of native speakers and that of linguists. Still, further studies on larger samples of both categories of respondents are necessary to complement the findings of the current research.

Key words: semantic intuition, lexicographers, linguistically naïve speakers, adjective antonymy, primary and secondary meaning, concrete and abstract meaning, antonymy in context.

*Milena M. Jakić Šimšić
Tijana S. Vesić Pavlović*

ПРИЛОГ 1

Реченице-стимулуси, нумерисане према систему X.Y., где X има вредности 1–22 и означава редни број придева, а Y има вредности 1–3 и означава категорију значења (1 – примарно конкретно значење, 2 – секундарно конкретно значење, 3 – секундарно апстрактно значење).

- 1.1. Стела је *брз* коњ.
- 1.2. На послу су били баш *брзи*.
- 1.3. Помоћ дављеницима била је веома *брза*.
- 2.1. Дошао је у *велику* шуму.
- 2.2. Ове ципеле су ми *велике*.
- 2.3. Његово знање је *велико*.
- 3.1. Ено га онај *високи* момак.
- 3.2. Кроз облаке се видело *високо* сунце.
- 3.3. Чуо је њен *високи* глас.

- 4.1. Пили су *густо* јужно вино.
- 4.2. На хоризонту се појавио *густ* дим.
- 4.3. Ситуација је била прилично *густа*.
- 5.1. Камен је упао у *дубок* бунар.
- 5.2. Трчали су по *дубоком* снегу.
- 5.3. Знали су мало о *дубокој* прошлости.
- 6.1. Више волим *дугу* косу.
- 6.2. Хаљина ми је *дуга*.
- 6.3. Изморила га је *дуга* болест.
- 7.1. Имао је *кратак* реп.
- 7.2. Ови рукави су ми *кратки*.
- 7.3. Настаде *кратка* тишина.
- 8.1. Подигла је свој *лаки* кофер.
- 8.2. Ходао је у капуту од *лаког* штофа.
- 8.3. Ишао је *лаким* кораком.
- 9.1. Седео је у својој *малој* соби.
- 9.2. Све речи писао је *малим* словима.
- 9.3. То је човек *мале* памети.
- 10.1. Не воли *ниске* девојке.
- 10.2. У соби је био веома *низак* плафон.
- 10.3. Довео ми је снају *ниског* рода.
- 11.1. Обуо је *плитке* ципеле.
- 11.2. Овде је река прилично *плитка*.
- 11.3. То је због његове *плитке* памети.
- 12.1. На столу је била *празна* кеса.
- 12.2. Послали су *празан* камион.
- 12.3. То су *празне* речи.
- 13.1. У кеси су *прљаве* кошуље.
- 13.3. Бавио се само *прљавим* пословима.
- 14.1. Узео је *пуну* чашу.
- 14.2. Све собе су *пуне*.

- 14.3. Отпевала је то *пуним* гласом.
- 15.1. Прошао је прстима кроз своју *ретку* браду.
- 15.2. Кроз *ретку* маглу назирале су се куће.
- 15.3. Његов деда био је *редак* јунак у рату.
- 16.1. Тако је *спор* у покретима.
- 16.2. У граду је често *спора* вожња.
- 17.1. Угледао је *тешко* камење.
- 17.2. Била је у хаљини од *тешке* свиле.
- 17.3. Играо је увек *тешке* улоге.
- 18.1. Попила је *топло* млеко.
- 18.2. Узми ову *топлу* хаљину.
- 18.3. Посматрао ју је *топлим* погледом.
- 19.1. Провела нас је кроз *узак* ходник.
- 19.3. Велика књижевност није за *узак* круг читалаца.
- 20.1. Пила је *хладну* лимунаду.
- 20.3. Тако је *хладан* према мени.
- 21.1. Поред стола су *чисте* чарапе.
- 21.2. Погледала је у *чисто* небо.
- 21.3. Имали су *чист* образ.
- 22.1. Имао је *широка* рамена.
- 22.2. Из ходника се улази у *широку* просторију.
- 22.3. Уследила је *широка* дебата.